

College voor Examen

GRIEKSE TAAL EN LITERATUUR VWO

concept syllabus
centraal examen 2013

1-versie

Februari 2011

Verantwoording:

© 2011 College voor Examens, Utrecht.

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Deze syllabus is ontworpen door een commissie van het College voor Examens (CvE). De basistekst is in hoofdzaak geschreven door medewerkers van de VCKT. Een eerder concept van de syllabus is ter inzage en advies toegezonden aan de vakinhoudelijke vereniging VCN, het Cito en de CEVO-vaksectie. Op grond van de ontvangen reacties en adviezen is de tekst vastgesteld, die u hierbij aantreft.

Inhoud

Voorwoord	4
1. Examenstof van het centraal examen en schoolexamen	5
2. Specificatie examenstof van het centraal examen	6
A. Teksten	6
B. Cultuurhistorische achtergronden	8
C. Eindtermen	10
3. Het centraal examen	11
3.1 Zittingen centraal examen	11
3.2 Hulpmiddelen	11
Bijlage 1. Examenprogramma Griekse taal en literatuur vwo	12
Bijlage 2. De plaats van Klassieke talen en klassieke culturele vorming in de profielen	14
Bijlage 3. De minimumlijst Grieks	15
Deel I Vormleer	15
Deel II Syntaxis	17
Deel III Stilistische middelen	20

Voorwoord

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld. In het examenprogramma zijn de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) zich uitstrekt: het CE-deel van het examenprogramma. Het examenprogramma geldt tot nader order.

Het College voor Examens geeft in een syllabus, die in beginsel jaarlijks verschijnt, een toelichting op het CE-deel van het examenprogramma. Behalve een beschrijving van de exameneisen voor een centraal examen kan de syllabus verdere informatie over het centraal examen bevatten, bijvoorbeeld over een of meer van de volgende onderwerpen: specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het schoolexamen, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computerexamens), voorbeeldopgaven, toelichting op de vraagstelling, toegestane hulpmiddelen.

Ten aanzien van de syllabus is nog het volgende op te merken. De functie ervan is een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat in het centraal examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar hun aard is een syllabus dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk, al zal dat maar in beperkte mate voorkomen, dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze syllabus staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt.

Een syllabus is zodoende een hulpmiddel voor degenen die anderen of zichzelf op een centraal examen voorbereiden. Een syllabus kan ook behulpzaam zijn voor de producenten van leermiddelen en voor nascholingsinstanties. De syllabus is niet van belang voor het schoolexamen. Daarvoor zijn door de SLO handreikingen geproduceerd die niet in deze uitgave zijn opgenomen.

Deze syllabus geldt voor het examenjaar **2013**. Syllabi van eerdere jaren zijn niet meer geldig en kunnen van deze versie afwijken. Voor het examenjaar **2014** wordt een nieuwe syllabus vastgesteld. Het CvE publiceert uitsluitend digitale versies van de syllabi. Dit gebeurt via Examenblad.nl (www.examenblad.nl), de officiële website voor de examens in het voortgezet onderwijs. In de syllabi **2013** zijn de wijzigingen ten opzichte van de vorige syllabus voor het examenjaar **2012** duidelijk zichtbaar. De veranderingen zijn geel gemarkeerd. Er zijn diverse vakken waarbij de syllabus **2013** geen inhoudelijke veranderingen heeft ondergaan.

Een syllabus kan zo nodig ook tussentijds worden aangepast, bijvoorbeeld als een in de syllabus beschreven situatie feitelijk veranderd is. De aan een centraal examen voorafgaande Septembermededeling is dan het moment waarop dergelijke veranderingen bekendgemaakt worden. Kijkt u voor alle zekerheid jaarlijks in september op Examenblad.nl.

Het CvE stelt het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen vast en de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen. Deze vaststelling wordt gepubliceerd in het rooster voor de centrale examens en in de Septembermededeling.

Voor opmerkingen over syllabi houdt het CvE zich steeds aanbevolen. U kunt die zenden aan info@cve.nl of aan CvE, Postbus 315, 3500 AH Utrecht.

De voorzitter van het College voor Examens,
Drs. H.W. Laan

1. Examenstof van het centraal examen en schoolexamen

Het centraal examen Griekse taal en literatuur heeft betrekking op de domeinen A, B (voor zover dat mogelijk is, gelet op het karakter van het centraal examen) en C.

Het centraal examen heeft betrekking op een thema en/of genre aan de hand van authentieke teksten van een of meer auteurs en van vertaalde teksten.

Het CvE stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

Het CvE maakt een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- de domeinen A, B, C, D en E. Deze domeinen komen aan de orde aan de hand van een selectie van tenminste 30 pagina's (Oxford Classical Text) Griekse teksten. Deze selectie bevat teksten van tenminste twee genres uit Grieks proza en Griekse poëzie. Deze bevat geen teksten van de auteur(s) die voor het centraal examen zijn vastgesteld, tenzij deze teksten behoren tot een ander genre en thema.

Daarnaast komen deze domeinen aan de orde aan de hand van:

- een selectie van tenminste 45 pagina's klassieke, vertaalde teksten;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: toetsing van het vertalen van één of meer ongeziene passages;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: stof van het centraal examen naast de hierboven vermelde stof voor het schoolexamen;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die eventueel per kandidaat kunnen verschillen.

2. Specificatie examenstof van het centraal examen

Kernauteur : Euripides

Genre: Tragedie

A. Teksten

Euripides Medea

Teksteditie: J. Diggle (OCT) Oxford 1984. N.B. De door Diggle gedelde regels 1056-1080 behoren wel tot het pensum.

1 Pensum

De met een asterisk (*) gemarkeerde passages worden in vertaling gelezen.

Euripides, *Medea*

*1-48

49-95

*96-213

214-270

*271-363

364-409

*410-445

446-608

*609-763

764-823

*824-865

866-975

*976-1018

1019-1080

*1081-1322

1323-1377

Ovidius

**Metamorphosen* VII, 7-158

**Heroides* XII

2 Genre

▪ Ontstaan en ontwikkeling van de Griekse tragedie

Over het ontstaan van de tragedie is weinig met zekerheid bekend. Volgens verschillende antieke bronnen was de dichter Thespis de eerste die, rond 534 v. Chr., een prijs won met een tragedieopvoering. Over de vraag waar het woord 'tragedie' oorspronkelijk naar verwees, lopen de meningen uiteen; de letterlijke vertaling van het woord tragedie is "bokkenlied".

De Atheense filosoof Aristoteles vermeldt dat de tragedie is ontstaan uit de dithyrambe, een koorlied ter ere van Dionysus. Blijkbaar stelde hij zich voor dat degene die voorging in de zang en dans op een gegeven moment als acteur was gaan optreden. In ieder geval is de tragedie altijd een combinatie geweest van (koor)zang en gesproken woord. In de beginperiode trad slechts één acteur (ὑποκριτής) op tegenover het koor. Aeschylus voerde de tweede acteur in en Sophocles de derde.

Het merendeel van de tragedies die in de vijfde eeuw v. Chr. op de Dionysia zijn opgevoerd, is voor ons verloren gegaan. De stukken die we compleet over hebben zijn van de hand van Aeschylus (ca. 525-456 v. Chr.), Sophocles (ca. 495-406 v. Chr.) en Euripides (ca. 485-406 v. Chr.).

▪ Specifieke structurelementen

De tekst van een tragedie bevat de volgende vaste tekstonderdelen:

De proloog (πρόλογος): een openingstekst uitgesproken door een of meer personages. Het publiek krijgt zo de nodige voorkennis omtrent de situatie en de betrokken personages en de handeling wordt in gang gezet.

De *parodos* (πάροδος): het koor komt de orchestra binnen.

De *epeisodia* (ἐπεισόδια): de bedrijven van het toneelstuk.

De *stasima* (στάσιμα): deze worden door het koor gezongen tussen de epeisodia.

De *exodos* (ἔξοδος): na het laatste epeisodion verlaat het koor de orchestra.

Binnen de epeisodia kunnen de volgende tekstonderdelen voorkomen:

Bodeverhaal: in veel tragedies treedt een bode op die in een lange monoloog verslag doet van een gebeurtenis die zich elders heeft afgespeeld.

Stichomythie: een dialogovorm waarbij de gesprekspartners om de beurt één vers (of maximaal twee verzen) spreken en daarbij dikwijls woorden van elkaar overnemen.

Agon (ἄγών): een woordenstrijd tussen twee personages die elk hun tegenovergestelde meningen bepleiten, ieder in een lange redevoering. De vorm doet denken aan de pleidooien voor de rechtbank.

Regieaanwijzingen zijn slechts te destilleren uit de gesproken tekst; deze worden nooit apart naast de gesproken tekst vermeld, zoals in moderne toneelstukken gebruikelijk is.

▪ **Aristoteles' *Poëtica***

Aristoteles' beschouwingen over de Griekse tragedie zijn van grote invloed in later tijd geweest. In de ogen van 17^e-eeuwse toneeldichters moest een drama, wilde het werkelijk van hoge waarde zijn, aan de door Aristoteles gestelde normen voldoen. Zo destilleerde men uit zijn werk de zogenaamde drie eenheden: die van tijd, plaats en handeling, hoewel Aristoteles slechts vaststelt dat in de meeste tragedies de gespeelde tijd de duur van een etmaal niet overschrijdt en zich over de plaats eigenlijk niet uitlaat. De eenheid van handeling schrijft hij wèl dwingend voor.

De plot (μῦθος) moet samenhang vertonen en het verband tussen de gebeurtenissen moet noodzakelijk (ἀναγκαῖον) of waarschijnlijk (εἰκός) zijn. Volgens Aristoteles is de plot belangrijker dan het karakter (ἦθος) van de personages. De uitbeelding van ἦθος geschiedt door het handelen en door de wijze waarop de personages hun handelen motiveren. Het verloop van de handeling wordt vaak veroorzaakt doordat één of meer van de hoofdpersonen een verkeerd inzicht hebben in de situatie. Aristoteles noemt dit verkeerde inzicht ἀμαρτία.

Die tragedies waarin in het verloop van de handeling een *περιπέτεια* (plotselinge omslag) optreedt, gepaard aan een *ἀναγνώρισις* (herkenning, inzicht), slaat Aristoteles het hoogst aan. In de *Poëtica* zegt Aristoteles dat de tragedie een handeling is die door het oproepen van medelijden (ἔλεος) en angst (φόβος) een *κάθαρσις* van dergelijke emoties teweegbrengt. Meestal worden deze woorden als volgt geïnterpreteerd: door angstige en meelijwekkende situaties uit te beelden heeft de tragedie een reinigende werking (κάθαρσις) op de toeschouwers.

Niet alle door Aristoteles genoemde elementen zijn in iedere tragedie aan te wijzen.

3 **Taal en stijl**

De CvE-minimumlijst vormt het uitgangspunt bij de op het centrale examen gestelde vragen en bij de annotatie van de ongeziene authentieke tekst. Daarnaast worden de volgende verschijnselen bekend verondersteld:

Algemeen:

- crasis
- elisie
- ξύν = σύν; ἐς = εἰς
- dativus pluralis op -οισι(v) en -αισι(v) i.p.v. -οις en -αις
- σσ- i.p.v. -ττ-
- **Werkwoord**
 - 2e pers. ev. ind. medium op -η of -ει
 - 1e pers. mv. medium op -μεσθα i.p.v. -μεθα
 - het gebruik van niet-samengestelde werkwoorden in plaats van samengestelde werkwoorden en omgekeerd
- **Naamwoord**
 - het regelmatig ontbreken van het lidwoord
- **Voornaamwoord**

- νιν ἰ.ρ.ν. αὐτόν, αὐτήν, αὐτούς, αὐτάς
- Syntaxis
 - de plaatsing van voorzetsels in postpositie (ἀργίας ὕπο)
 - het ontbreken van voorzetsels
- Stilistische middelen
 - enjambement
 - stichomythie

Dramatische ironie: soms hebben de woorden van de personages een andere lading voor henzelf dan voor het publiek, dat vaak, door zijn voorkennis of via een of meer van de andere personages, over meer informatie beschikt.

B. Cultuurhistorische context

1 Tragici en hun werk

- **Leven van de auteurs: Aeschylus (ca. 525-456), Sophocles (ca. 496-406) en Euripides (ca. 484-406).**

In de klassieke oudheid hebben vele dichters toneelstukken geschreven, maar men was het erover eens dat de top-drie van Griekse tragici bestond uit Aeschylus, Sophocles en Euripides. De tragedies die we compleet over hebben, zijn van de hand van deze drie dichters. Werken van andere dichters zijn slechts fragmentarisch overgeleverd.

Zoals bij de meeste antieke auteurs is maar weinig met zekerheid bekend over de persoonlijke levens van Aeschylus, Sophocles en Euripides. Zij maakten alledrie deel uit van de Atheense aristocratie. Aeschylus en Sophocles bekleedden ook openbare functies, waarmee ze aanzien verwierven. Zo werd Aeschylus op zijn grafsteen wel geroemd om zijn aandeel in de overwinning bij Marathon, maar niet om zijn carrière als tragedieschrijver. Euripides leidde een teruggetrokken leven. De persoon van Euripides en zijn werk waren bij zijn leven controversieel. Uiteindelijk verliet hij Athene en stierf aan het hof van koning Archelaus in Macedonië.

- **Centrale thema's van de werken**

Kenmerkend voor Aeschylus' stukken is zijn aandacht voor de relatie tussen de mens en het lot. Hij is de enige van wie een stuk is overgeleverd dat een contemporaine gebeurtenis behandelt: *De Perzen*.

Kenmerkend voor Sophocles' stukken is de bovenmenselijke dimensie van de karakters. In de woorden van Aristoteles: Sophocles schetst de mensen zoals ze zouden moeten zijn, Euripides zoals ze zijn.

Kenmerkend voor Euripides' stukken is in de eerste plaats zijn psychologisch inzicht en de grote zorg die hij besteedt aan de echtheid en de geloofwaardigheid van zijn personages. Euripides toont hierbij veel belangstelling voor het irrationele in de mens. Ten tweede valt zijn aandacht voor vrouwen op, die in zijn stukken veelal een centrale rol spelen. Deze aandacht is op heel uiteenlopende wijze geïnterpreteerd: Euripides is beschouwd als vrouwenhater maar ook als feminist. In de derde plaats is er zijn kritische houding tegenover de traditionele voorstelling van de goden. Op dit punt deelt Euripides het rationalisme van de sofisten. In zijn werk komt dit tot uitdrukking in spitsvondige argumentaties die hij zijn personages in de mond legt. Ten vierde is Euripides geïnteresseerd in de schaduwzijde van oorlog, die in zijn werk niet zozeer roem en glorie als wel verdriet en vernietiging brengt. Veel stukken van Euripides zijn geschreven vanuit het perspectief van het slachtoffer.

2 De historische context

Rechtstreekse verwijzingen naar de actuele maatschappelijke context zijn in tragedies zeldzaam. Het begrip van een tragedie kan evenwel worden vergroot door kennis van de context waarin zij is geschreven en opgevoerd.

- **Historische en politieke achtergrond**

De ons bekende tragedies zijn geschreven in de vijfde eeuw v. Chr., de zogeheten *Gouden Eeuw* van Athene. De overwinningen van de Grieken op de Perzen, behaald in de slagen bij Marathon en Salamis, markeerden het begin van een bloeiperiode. Vooral Athene profiteerde op financieel en cultureel gebied. Vanaf het einde van de zesde eeuw werd Athene door een democratisch bestuur geregeerd. Het volk kon direct zijn invloed uitoefenen in de volksvergadering en was direct betrokken bij de juryrechtspraak. De in

de tweede helft van de vijfde eeuw oplopende spanningen en de oorlog tussen Athene en Sparta betekenden uiteindelijk het einde van Athenes positie als cultureel en politiek centrum.

▪ **Intellectueel en religieus klimaat**

In de vrijheid en rijkdom van de stad Athene ontplooiden zich vele grote denkers die op hun beurt weer andere intellectuelen naar Athene trokken. Belangrijke voorwaarden voor een goed functioneren van een democratie zijn de vrijheid van spreken en de gevoelde plicht het recht van spreken – c.q. stemmen – uit te oefenen. Welsprekendheid was dan ook een belangrijk onderdeel van de educatie van de burger. In de vijfde eeuw waren het in het bijzonder de rondreizende sofisten die zich richtten op het opleiden van de politieke elite: ze maakten hun leerlingen duidelijk dat in rechtspraak en politiek gelijk krijgen minstens zo belangrijk is als gelijk hebben. Het bodeverhaal en de vele monologen in de tragedies zijn voorbeelden van 'retorica in de praktijk'.

Het religieuze klimaat werd gedomineerd door verering van de Olympische goden, waardoor het dagelijks leven in belangrijke mate werd bepaald. Het beeld van de traditionele godenwereld, zoals geschetst door Homerus en Hesiodus, staat in de zesde en vijfde eeuw onder druk. Van de grote drie is het vooral Euripides bij wie kritiek is te lezen op de rol van de goden en hun ingrijpen in het menselijk lot.

▪ **Presentatie en publicatie in de oudheid**

De Attische tragedies uit de vijfde eeuw werden geschreven om opgevoerd te worden tijdens een belangrijk meerdaags religieus festival: de Grote Dionysia in Athene, jaarlijks gevierd in het voorjaar. Het festival gaf de bevolking de gelegenheid het werk te laten rusten en op deze vrije dagen 'uit' te gaan. De vooravond en eerste dag waren voor de bij het festival behorende religieuze plechtigheden gereserveerd en op de tweede, derde en vierde dag presenteerden drie dichters elk een tetralogie, bestaande uit drie tragedies en een satyrspel; de drie tragedies waren doorgaans op zichzelf staande stukken zonder directe onderlinge samenhang. Een jury wees na afloop een winnaar aan waarbij een totaaloordeel werd gegeven over de uitvoering van de vier stukken. In de vijfde eeuw werden de stukken slechts eenmaal op de Grote Dionysia opgevoerd, hoewel in de bronnen ook melding wordt gemaakt van een besluit van de volksvergadering dat na Aeschylus' dood als eerbetoon zijn stukken wel heropgevoerd mochten worden. Of deze overlevering nu op historische feiten berust of niet, het besluit geeft wel aan dat in de vijfde eeuw reprises in het Dionysustheater niet waren toegestaan.

Het festival was toegankelijk voor de gehele Atheense bevolking: voor vrije burgers en slaven, zowel mannen als vrouwen. Verder trok het festival ook vele buitenlandse bezoekers. Door de toenemende populariteit van de tragedie breidden de bezoekersaantallen zich in de loop van de vijfde en vierde eeuw enorm uit. Het Dionysustheater is hierop in de loop der tijden aangepast tot het uiteindelijk plaats bood aan ca. 15.000 mensen. Vanaf de vierde eeuw voor Christus werden toneelstukken ook heropgevoerd.

De belangrijkste aspecten van de tragedieopvoeringen zijn:

- wedstrijd ter ere van Dionysus
- drie voorgeselecteerde dichters nemen deel, ieder met een tetralogie
- toekenning van prijzen door een jury bestaande uit gewone burgers
- de dichter is tevens componist en regisseur, soms ook acteur
- de prijs wordt toegekend voor de opvoering van de gehele tetralogie
- bekostiging van alles wat met het koor samenhangt, is een vorm van directe belasting (λητουργία), een taak die toegewezen wordt aan een rijke burger
- beroepsacteurs worden betaald uit de staatskas
- σκηνή (toneelgebouw), εἴσοδοι (zij-ingangen), ὀρχήστρα (dansplaats), θέατρον (publieksruimte)
- maximaal drie (mannelijke) acteurs met eventuele dubbelrollen, figuranten, maximaal 15 koorleden en een muzikant
- maskers, kleding, schoeisel

De Romeinse dichter Ovidius (eind eerste eeuw v.Chr. - begin eerste eeuw n.Chr.) heeft in zijn hoofdwerk *Metamorphosen (Gedaanteverwisselingen)* ook het verhaal van Jason en Medea behandeld. In zijn *Heroides (Heldinnen)* laat hij vrouwen uit de mythologie brieven schrijven aan hun geliefden; in een van deze brieven richt Medea zich tot Jason.

C. Eindtermen

NB Voor de toetsing van de eindtermen (zie bijlage 1) worden de CvE-minimumlijst (zie bijlage 3) en deze syllabus als uitgangspunt genomen.

3. Het centraal examen

3.1 Zittingen centraal examen

Raadpleeg hiervoor Het examenblad, www.examenblad.nl.

3.2 Hulpmiddelen

Raadpleeg hiervoor Het examenblad, www.examenblad.nl.

Bijlage 1. Examenprogramma Griekse taal en literatuur vwo

Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het centraal examen en het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

- Domein A Reflectie op klassieke teksten
- Domein B Reflectie op relaties tussen de antieke cultuur en de latere Europese cultuur
- Domein C Zelfstandige oordeelsvorming
- Domein D Oriëntatie op studie en beroep
- Domein E Informatievaardigheden.

Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op de domeinen A, B (voorzover dat mogelijk is, gelet op het karakter van het centraal examen) en C.

Het centraal examen heeft betrekking op een thema en/of genre aan de hand van authentieke teksten van een of meer auteurs en van vertaalde teksten.

De CEVO stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

De CEVO maakt een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- de domeinen A, B, C, D en E. Deze domeinen komen aan de orde aan de hand van een selectie van tenminste 30 pagina's (Oxford Classical Text) Griekse teksten. Deze selectie bevat teksten van tenminste twee genres uit Grieks proza en Griekse poëzie. Deze bevat geen teksten van de auteur(s) die voor het centraal examen zijn vastgesteld, tenzij deze teksten behoren tot een ander genre en thema.

Daarnaast komen deze domeinen aan de orde aan de hand van:

- een selectie van tenminste 45 pagina's klassieke, vertaalde teksten;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: toetsing van het vertalen van één of meer ongeziene passages;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: stof van het centraal examen naast de hierboven vermelde stof voor het schoolexamen;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die eventueel per kandidaat kunnen verschillen.

De examenstof

Domein A: Reflectie op klassieke teksten

1. De kandidaat kan zijn begrip van Griekse en klassieke, vertaalde teksten demonstreren door:
 - een ongeziene passage te vertalen;
 - een passage te analyseren en interpreteren vanuit taalkundig, letterkundig en/of cultuurhistorisch perspectief;
 - een passage te vergelijken vanuit taalkundig, letterkundig en/of cultuurhistorisch perspectief, met andere cultuuruitingen uit de oudheid of latere perioden.

Domein B: Reflectie op relaties tussen de antieke cultuur en de latere Europese cultuur

2. De kandidaat kan door de bestudering van de Griekse en klassieke, vertaalde teksten tegen de achtergrond van de antieke cultuur:
 - onderwerpen actualiseren die voortvloeien uit een confrontatie tussen deze teksten en zijn eigen leven;
 - de eigentijdse cultuur plaatsen in het perspectief van de traditie waarin Europa staat.

Domein C: Zelfstandige oordeelsvorming

3. De kandidaat kan een beargumenteerde reactie op de voorgelegde teksten formuleren.

Domein D: Oriëntatie op studie en beroep

Domein E: Informatievaardigheden

4. De kandidaat kan gebruik maken van verschillende ICT-toepassingen bij Grieks.

Bijlage 2. De plaats van Klassieke talen en klassieke culturele vorming in de profielen

Latijnse taal en literatuur en Griekse taal en literatuur

Latijnse taal en literatuur of Griekse taal en literatuur, ter keuze van de leerling, maken deel uit van het gemeenschappelijk deel van elk profiel in het gymnasium.

Latijnse taal en literatuur of Griekse taal en literatuur kunnen als profielkeuzevak in het profiel cultuur en maatschappij op het atheneum worden gekozen, indien het bevoegd gezag ervoor kiest deze vakken aan te bieden.

Latijnse taal en literatuur en Griekse taal en literatuur kunnen op het atheneum als keuze examenvak worden gekozen, indien het bevoegd gezag ervoor kiest deze vakken aan te bieden.

Klassieke culturele vorming

Een leerling met een klassieke taal in het pakket moet KCV volgen.

Scholen kunnen zowel op het atheneum als op het havo de leerlingen in de gelegenheid stellen het vak klassieke culturele vorming (KCV) te kiezen in plaats van culturele kunstzinnige vorming (CKV). De school mag de leerlingen de vervanging niet opleggen. Ook op het havo is de vervanging van CKV door KCV mogelijk doordat de havo-leerling – als de school dat toestaat – één of meer vakken uit zijn of haar pakket mag inruilen voor het overeenkomstige vwo-vak. KCV mag worden beschouwd als het overeenkomstige vwo-vak voor CKV.

Bijlage 3. De minimumlijst Grieks

NB De minimumlijst Grieks is aangepast en geldt met ingang van 2011.

De minimumlijst Grieks bestaat uit drie delen: I vormleer, II syntaxis en III stilistische middelen. Deel I en II bevatten een opsomming van de taalkundige verschijnselen die kandidaten moeten kennen en die niet geannoteerd worden bij de vertaalopgave bij het Centraal examen. Deel III bevat een overzicht van stilistische middelen die door het CvE bekend worden verondersteld.

*De minimumlijst Grieks is primair bedoeld voor docenten en hanteert de terminologie die ook bij het Centraal Examen gehanteerd wordt. Er is zo veel mogelijk gekozen voor een Nederlandse terminologie. In een aantal gevallen heeft het CvE de voorkeur gegeven aan het gebruik van een technische term, zoals *indicativus* en *nominativus*. Soms is er om praktische redenen voor gekozen twee termen naast elkaar te hanteren (bijvoorbeeld lijdend voorwerp/object, in verband met een term als *objectsinfinitivus*); dit is aangegeven door middel van een schuine streep.*

Sommige onregelmatige vormen in deze lijst zijn met meer of minder moeite in het bij het examen toegestane woordenboek of in het grammaticakatern te vinden. Ze zijn hier opgenomen, omdat het CvE bij de inschatting van de beschikbare tijd voor de vertaalopgave ervan uitgaat dat deze vormen behoren tot de parate kennis van de kandidaat en dus niet behoeven te worden opgezocht. Uit het opnemen van zulke vormen in de lijst mag daarom niet de conclusie worden getrokken dat de andere onregelmatige vormen die ook in het woordenboek te vinden zijn, per definitie worden geannoteerd bij de vertaalopgave.

Deel I Vormleer

Algemeen:

- In principe wordt uitgegaan van het Attisch van de klassieke periode.
- Bij nominale en verbale vormen worden de dualisvormen niet bekend verondersteld.

1 Lidwoord

2 Zelfstandige naamwoorden

De verbuiging/uitgangen (inclusief vocativus) van:

- de α/η -stammen
- de o-stammen; van de contracta alleen $\nu\omicron\varsigma$ (niet $\delta\omicron\tau\omicron\upsilon\nu$)
- de medeklinkerstammen, inclusief de stammen op $-ι, -υ, -ευ$; inclusief Ζεός en $\nu\alpha\upsilon\varsigma$; exclusief de onzijdige woorden op $-ας$, zoals $\tau\omicron\ \kappa\rho\acute{\epsilon}\alpha\varsigma$; exclusief $\eta\ \alpha\iota\delta\acute{\omega}\varsigma$; exclusief onregelmatige vocativi zoals $\gamma\acute{\upsilon}\nu\alpha\iota$.

3 Bijvoeglijke naamwoorden

De verbuiging/uitgangen van:

- de α/o -stammen, inclusief de adiectiva van twee uitgangen, exclusief de adiectiva op $-ο\upsilon\varsigma$
- de medeklinkerstammen, inclusief $\mu\acute{\epsilon}\gamma\alpha\varsigma$ en $\pi\omicron\lambda\acute{\upsilon}\varsigma$ en het type $\tau\alpha\chi\acute{\upsilon}\varsigma$; inclusief het type $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\eta}\varsigma$ etc. (niet de contractie in $-\alpha$, zoals $\acute{\upsilon}\gamma\iota\acute{\alpha}$)
- de vorming en verbuiging van de vergrotende en overtreffende trap, inclusief de vormen $\eta\acute{\iota}\tau\tau\omega\nu$, $\kappa\rho\acute{\epsilon}\iota\tau\tau\omega\nu$, $\beta\epsilon\lambda\tau\acute{\iota}\omega\nu$, $\acute{\alpha}\mu\epsilon\acute{\iota}\nu\omega\nu$, $\mu\acute{\epsilon}\iota\zeta\omega\nu$, $\pi\lambda\epsilon\acute{\iota}\omega\nu$, $\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\omega\nu$, $\kappa\alpha\lambda\lambda\acute{\iota}\omega\nu$ en de vormen $\kappa\rho\acute{\alpha}\tau\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, $\beta\acute{\epsilon}\lambda\tau\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, $\acute{\alpha}\rho\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, $\mu\acute{\epsilon}\gamma\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, $\pi\lambda\epsilon\acute{\iota}\sigma\tau\omicron\varsigma$, $\kappa\acute{\alpha}\kappa\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, $\kappa\acute{\alpha}\lambda\lambda\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$. Van de vergrotende trap op $-(ι)ων/-(ι)ον$ alleen de ongecontraheerde vormen.

4 Bijwoorden

De vorming, inclusief de vergrotende en overtreffende trap; inclusief de vormen μάλα, μᾶλλον, μάλιστα en ἥκιστα; inclusief het adverbiaal gebruik van de acc. sing. neutr., zoals μέγα.

5 Telwoorden

De verbuiging van εἷς, οὐδείς/μηδείς

6 Voornaamwoorden

De verbuiging van de voornaamwoorden, exclusief:

- de indirect reflexiva (οὗ, οἷ, ἐ, σφεῖς etc.)
- de gecontraheerde vormen van ἑαυτοῦ etc.
- de crasisvormen van ὁ αὐτός etc.
- de vormen (ὁ)του, (ὁ)τω, ἅττα en ἄττα
- de vormen τοῦ, τῶ als vragend voornaamwoord

7 Werkwoorden

De vorming en vervoeging/verbuiging van:

- activum, medium en passivum.
- de uitgang -η voor de indicativus 2e pers. sing. praes. med. (λύη), fut. med. (λύση) en fut. pass. (λυθήση) wordt bekend verondersteld.
- enkelvoud en meervoud van: indicativus, coniunctivus, optativus, imperativus (hiervan slechts de 2de personen)
- participia in alle naamvallen
- infinitivi
- augment en reduplicatie (exclusief vormen met dubbel augment, zoals ἐώρων).

Vormen van praesens en imperfectum:

- de thematische werkwoorden exclusief de contracta met o-stam; χρήομαι en ζήω worden niet bekend verondersteld
- de athematische werkwoorden
- εἰμί en εἶμι (maar niet het imperfectum van εἶμι).

Vormen van de aoristus:

- de regelmatige sigmatische aoristus (inclusief de werkwoorden op -νυμι en de vormen ἔδοξα en ἀπώλεσα) en de pseudo-sigmatische aoristus
- de stamaoristi ἔβην, ἔστην, ἔδυν, ἔφυν, ἔγνω
- de aoristi van τίθημι, ἵημι, δίδωμι
- de volgende thematische aoristi: ἤγαγον, εἶλον, ἠσθόμην, (ἀπ)έθανον, (ἀπ)ωλόμην, (ἀφ)ικόμην, ἔβαλον, ἐγενόμην, ἤλθον, ἐσπόμην, ἠύρον, ἠρόμην, ἔσχον, ὑπεσχόμην, ἔλαβον, εἶπον, ἔλιπον, ἔμαθον, εἶδον, ἔπαθον, ἐπιθόμην, ἔπιον, ἔπεσον, ἐπυθόμην, ἔτεκον, ἔτραπον, ἔτυχον, ἠνεγκον, ἔφυγον
- de regelmatig gevormde aoristus op -θην en de vormen ἐβλήθην, ἐβουλήθην, ἐκλήθην, ἐρρήθην, ἐμνήσθην, ὤφθην, ἠύρέθην
- van de passieve/intransitieve aoristi op -ην alleen de vormen διεφθάρην en ἐφάνην.

Vormen van het perfectum en plusquamperfectum actief, exclusief de coniunctivus, optativus en imperativus:

- de regelmatig gevormde kappa-perfecta

- de perfecta ἀκήκοα, (ἀπ)ᾔλωλα, βέβηκα, βέβληκα, γέγονα, εἶρηκα, ἐλήλυθα, ἠύρηκα, λέλοιπα, πέποιθα
- de perfecta ἔστηκα, οἶδα (inclusief de imperativi ἴσθι en ἴστε), τέθνηκα en hun onregelmatige vervoeging
- van het plusquamperfectum de uitgangen -η, -ης, -ει, -εμεν, -ετε, -εσαν.

Vormen van het perfectum en plusquamperfectum medium/passief, exclusief de coniunctivus, optativus en imperativus:

- de vormingen van het type λέλυμαι en βέβλημαι

De vorming van het futurum, exclusief de optativus:

- de regelmatig gevormde sigmatische futura, de futura attica en het futurum passief (type λυθήσομαι en φανήσομαι)
- de futura ἀκούσομαι, (ἀπο)θανοῦμαι, βουλήσομαι, γενήσομαι, γνώσομαι, δόξω, ἔξω, ἐρῶ, ἔσομαι, εὐρήσω, οἶσω, ὄψομαι, πεσοῦμαι, σχήσω, φανήσομαι, φεύξομαι

NB: onregelmatige werkwoorden die niet in bovenstaande lijst voorkomen, maar duidelijk herkenbaar zijn (bijv. ἐτέλεσα, ἐκελεύσθην, λέλειπται) worden in principe niet geannoteerd.

Deel II Syntaxis

1 Congruentie

Het begrip congruentie / congrueren met.

Congruentieregels met betrekking tot:

- onderwerp – persoonsvorm
- onderwerp – naamwoordelijk deel van het gezegde
- bijstelling
- bijvoeglijke naamwoorden - zelfstandige naamwoorden
- voornaamwoorden - zelfstandige naamwoorden
- antecedent en betrekkelijk voornaamwoord
- bijvoeglijke bepaling
- predicatieve bepaling.

2 Gebruik van het lidwoord

- het regelmatig ontbreken van het lidwoord bij een predicatieve bepaling en bij het naamwoordelijk deel van het gezegde
- het zelfstandig gebruik van bijvoeglijke naamwoorden, participia, infinitivi (zonder aanvullingen) en voorzetselgroepen
- het lidwoord bij eigennamen
- het lidwoord bij αὐτός en πᾶς
- de verbindingen ὁ μὲν ... ὁ δέ ... en οἱ μὲν ... οἱ δέ ...
- het zelfstandig gebruik van ὁ δέ.

3 Functies van naamvallen

Nominativus:

- onderwerp/subject
- naamwoordelijk deel van het gezegde.

Genitivus:

- bijvoeglijke bepaling, inclusief de genitivus objectivus
- als aanvulling bij werkwoorden
- als aanvulling bij bijvoeglijke naamwoorden
- bijwoordelijke bepaling van vergelijking en tijd
- in de genitivus absolutus constructie.

Dativus:

- meewerkend voorwerp
- als aanvulling bij werkwoorden
- als aanvulling bij bijvoeglijke naamwoorden
- de bezitter bij het werkwoord εἶναι
- bijwoordelijke bepaling van middel, wijze, maat en tijd, reden en oorzaak.

Accusativus:

- lijdend voorwerp / object
- als onderwerp en naamwoordelijke deel van het gezegde in a.c.i. en a.c.p.
- bijwoordelijke bepaling van richting, tijdsduur, afstand en betrekking.

Vocativus:

- aanspreekvorm.

4 Voorzetsels

Het gebruik van naamvallen bij de voorzetsels.

5. Bijvoeglijke naamwoorden

Bijvoeglijk en zelfstandig gebruikt.

6 Trappen van vergelijking

Het gebruik en de betekenis van vergrotende trap inclusief de betekenissen "tamelijk" en "te"

Het gebruik en de betekenis van overtreffende trap: de betekenissen "ste" en "zeer".

Het gebruik van ὡς en ὅτι + overtreffende trap: "zo ... mogelijk".

7 Voornaamwoorden

Bijvoeglijk en zelfstandig gebruik

Het (ingesloten) antecedent van een betrekkelijke bijzin.

De relatieve aansluiting en attractie worden niet bekend verondersteld.

8 Werkwoorden

De begrippen overgankelijk/transitief en onovergankelijk/intransitief.

De begrippen directe en indirecte rede.

Het gebruik en de betekenis van:

- activum, medium en passivum

Het begrip deponens / medium tantum.

Gebruik van de tijden en aspect:

Het gebruik van de bij de vormleer genoemde tijden, inclusief het praesens historicum.

De volgende aspectswaarden:

- praesens en imperfectum: beschrijving van de achtergrond en beschrijving van voortdurend/poging/herhaalde handeling/gewoonte
- aoristus: punctueel/constaterend, begin- en eindpunt van de handeling
- perfectum en plusquamperfectum: een toestand als resultaat van de handeling.

Het gebruik en de betekenis van:

indicativus:

- realis
- irrealis (in de hoofdzin met ἄν, in de bijzin zonder ἄν)

coniunctivus:

- in hoofdzinnen: aansporing, twijfel, verbod
- in bijzinnen met ἄν: gebeurtenis in de toekomst, herhaalde handeling / algemene gebeurtenis
- doelaangevend
- na werkwoorden van vrezen

optativus:

- in hoofdzinnen met ἄν: mogelijkheid (vaak in combinatie met een optativus in de bijzin zonder ἄν), bescheiden mening, vriendelijk bevel
- in hoofdzinnen zonder ἄν (al dan niet ingeleid door εἴθε/εἰ γάρ): wens
- in conditionele bijzinnen zonder ἄν: mogelijkheid
- in bijzinnen (na historische tijd of praesens historicum in de hoofdzin):
 - in de indirecte rede ter vervanging van een indicativus
 - in conditionele en temporele bijzinnen ter vervanging van een coniunctivus met ἄν (optativus iterativus)
 - in doelaangevende bijzinnen en na werkwoorden van vrezen ter vervanging
 - van een coniunctivus
 - in niet-conditionele bijzinnen met ἄν: mogelijkheid, bescheiden mening

imperativus:

- bevel/verzoek

infinitivus:

- de begrippen gelijktijdig(heid), voortijdig(heid), en natijdig(heid)
- in a.c.i. en n.c.i.
- subjectsinfinitivus en objectsinfinitivus
- na πρίν en ὥστε
- als aanvulling bij werkwoorden (inclusief ἔχω) en bijvoeglijke naamwoorden.

participium:

- de begrippen gelijktijdig(heid), voortijdig(heid), en natijdig(heid)

- bijvoeglijk, zelfstandig en predicatief gebruik
- het participium van het futurum met doelaangevende betekenis
- in een genitivus absolutus met uitgedrukt onderwerp
- de participiumpartikels ἄτε, ὡς en καί(περ)
- als aanvulling bij τυγχάνω en λανθάνω en bij παύομαι en ἄρχομαι
- in a.c.p. en n.c.p. bij werkwoorden die een gevoel of waarneming aanduiden, inclusief οἶδα.

8 Vraagzinnen

Directe en indirecte vragen, inclusief vraagpartikels.

9 Partikels

Vertrouwdheid met het verschijnsel partikels.

Deel III Stilistische middelen

Het CvE gaat ervan uit dat de kandidaten vertrouwd zijn met de volgende stilistische en narratologische begrippen:

alliteratie
alwetende verteller
anafoor
antithese
asyndeton (copulatief [verbindend] en adversatief [tegenstellend])
chiasme
climax
dramatische ironie
ellips
enallagè/hypallagè
eufemisme
hyperbaton
ironie
litotes
metafoor
metonymia:

- abstractum pro concreto
- naam van een god i.p.v. zijn/haar invloedssfeer
- materiaal/stof i.p.v. voorwerp
- pars pro toto

paradox
pathos
personificatie
pleonasme
polysyndeton
prospectieve elementen
raamvertelling
retorische vraag
retrospectieve elementen
ringcompositie
sententia/gnome
tautologie

tertium comparationis / punt van vergelijking
vergelijking
versnelling/vertraging
vertellerscommentaar
vertelperspectief
verteltempo
verteltijd/vertelde tijd
woordplaatsing aan het begin/einde van een regel/zin

N.B.: wanneer in vragen de term *tekstelement* wordt gehanteerd, wordt daarmee bedoeld: een woord, een woordgroep, een bijzin of een zin.

Spellingsregels ten aanzien van Griekse eigennamen

Ten aanzien van de spelling van de Griekse eigennamen hanteert het CvE de volgende regels:

1. Uitgangspunt vormt de lijst van namen uit de Griekse en Romeinse oudheid, in Van Dale, Groot woordenboek der Nederlandse taal, 13de herziene uitgave, 1999.
2. Bij eigennamen die niet in deze lijst voorkomen, hanteert de CEVO de spelling die aansluit bij die van de bovengenoemde lijst.
3. Bij citaten/artikelen wordt de door de vertaler/schrijver gehanteerde spelling gehandhaafd. Kandidaten dienen zich ervan bewust te zijn dat er ten aanzien van de spelling van Griekse eigennamen verschillende conventies bestaan.